

یادداشت سیاست‌گذاری اقتصاد و توسعه کشاورزی و روستایی

سال ۶ / شماره ۹۲ / ۱۴۰۴

۱۴۰۴/۰۶/۲۳

مطالب این شماره

تعداد نظام‌های میراث کشاورزی مهم جهانی (GIAHS) به
۱۰۲ مورد رسید ۲

تهیه و تحلیل: شهره سلطانی خانکهدانی
ناظر علمی: علی کیانی‌راد

این موسسه با کمال احترام و سپاس، پذیرای نظرات ارزشمند خوانندگان
این اثر می‌باشد

تلفن: ۴۳۹۱۶۰۰۰ نمابر: ۸۸۹۶۶۶۰ کدپستی: ۳۷۳۱۳-۱۵۹۸۶

E-mail: aperi@agri-peri.ac.ir
<https://www.agri-peri.ac.ir>

عنوان: تعداد نظام‌های میراث کشاورزی مهم جهانی (GIAHS) به ۱۰۲ مورد رسید.

تهیه و تحلیل: شهره سلطانی خانکهدانی
ناظر علمی: علی کیانی راد

کد: BR-3-14040623-(15)

۱- مقدمه

«نظام‌های میراثی کشاورزی مهم جهانی» موسوم به جیاس^۱، بهترین و برجسته‌ترین نمونه‌های کشاورزی خانوادگی، سنتی و خرده‌پا هستند که از آزمون زمان سربلند بیرون آمده و الگویی برای پایداری در امنیت غذایی، اشتغال، سلامتی و محیط‌زیست محسوب می‌شوند (FAO, 2005). برنامه جیاس بر اهمیت ارتقای درک عمومی و دانش بین‌المللی در زمینه اهمیت کشاورزان خرده‌پا، مردم بومی، اجتماعات سنتی و کشاورزی خانوادگی تأکید دارد. زمانی که مسئله امنیت غذایی در فضایی مطرح می‌شود که با تغییر اقلیم و محدودیت منابع طبیعی مواجه هستیم، اهمیت شناسایی و حفاظت از نظام‌های میراثی کشاورزی بیشتر می‌شود (Koochafkan and Altieri, 2011).

نظام‌های میراثی کشاورزی مهم جهانی، پدیده‌های منحصربه‌فردی هستند که توانایی بشر برای تطبیق و سازگاری با محیط فیزیکی در حال تغییر را نشان می‌دهند. در این نظام‌ها، تعهد مردم در قبال احترام به شرایط طبیعی و حفظ آن قابل مشاهده است. ویژگی منحصربه‌فرد دیگر آن‌ها، ارزش‌های اخلاقی، مذهبی و زیبایی‌شناسی، احترام به حقوق مردم بومی و محلی، ارتباط آن‌ها با تنوع زیستی و غنای تنوع طبیعی و فرهنگی و ذخیره غنی از دانش و تجربه است. همه این ویژگی‌ها، منجر به تاب‌آوری بشر در طول دوره‌ها شده است (سلطانی و کیانی راد، ۱۴۰۲).

به‌طور کلی پنج معیار برای ثبت هر نظام در نظر گرفته می‌شود که عبارت‌اند از معیشت و امنیت غذایی، تنوع زیستی، نظام دانش و فنون سنتی، سازمان‌های اجتماعی و ارزش‌های فرهنگی و در نهایت، چشم‌انداز بصری بارز (Yiu et al., 2022).

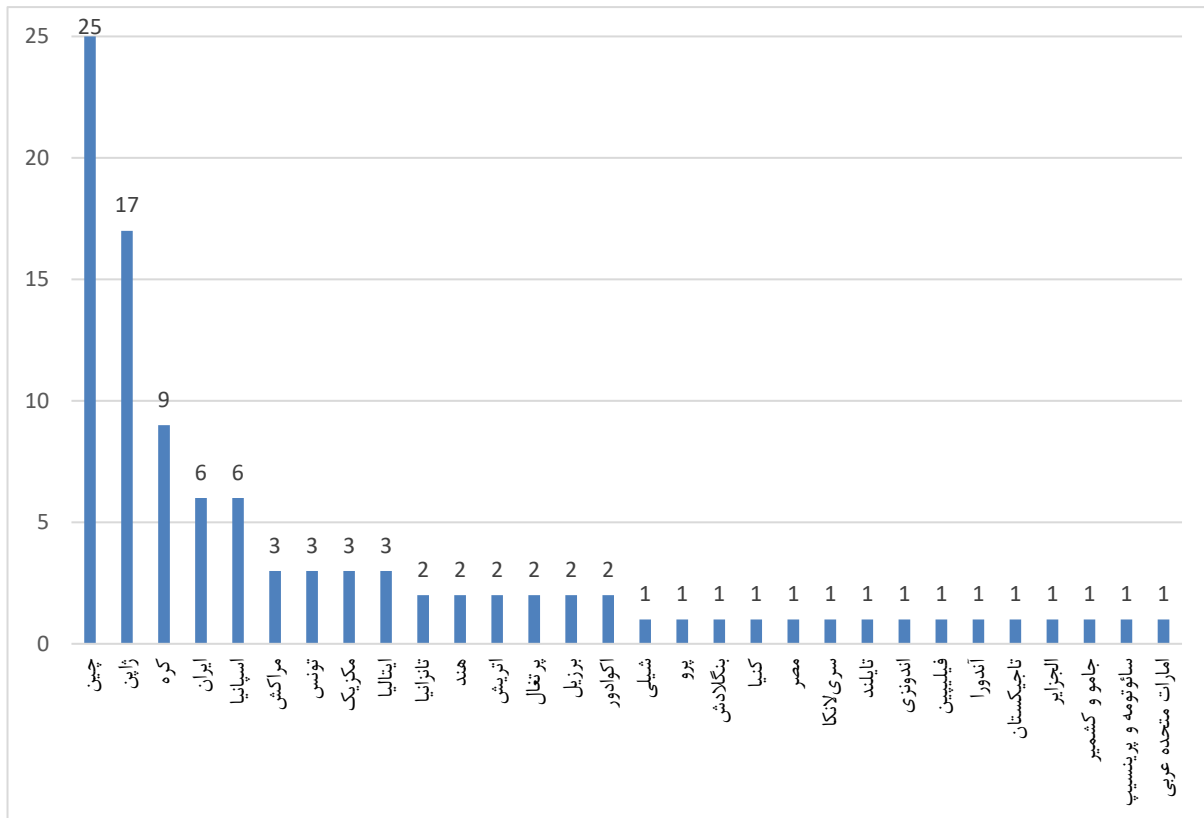

شکل (۱) معیارهای جیاس

۲- نظام میراثی کشاورزی در جهان

مفهوم نظام‌های میراثی کشاورزی مهم جهانی در سال ۲۰۰۲، توسط تیم کارشناسی فائو به سرپرستی دکتر پرویز کوه‌افکن به سازمان ملل متحد پیشنهاد شد. در آن زمان مقرر شد سازمان ملل متحد متولی این ابتکار و سازمان خواربار و کشاورزی ملل متحد (فائو)، نهاد اجرایی آن باشد (FAO, 2008). با همکاری نهادهای بین‌المللی، در سال ۲۰۱۶، جیاس رسماً تبدیل به یک «برنامه» در سازمان خواربار و کشاورزی ملل متحد شد (Yiu et al., 2022). تا کنون ۱۰۲ نظام در ۲۹ کشور به‌عنوان جیاس ثبت شده است.

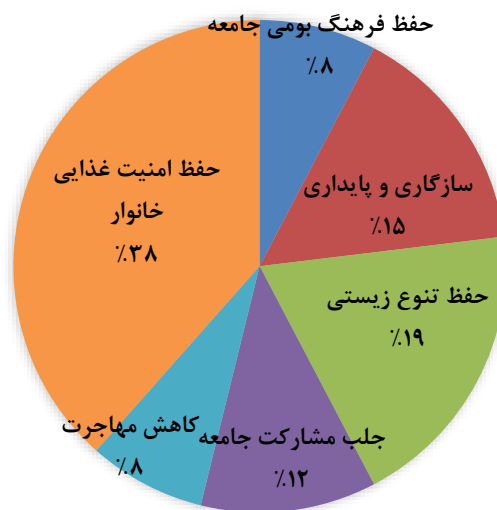
¹ Globally Important Agricultural Heritage Systems

نمودار (۲) جایگاه ایران در جهان از لحاظ تعداد نظام‌های میراثی کشاورزی مهم جهانی ثبت شده در فائو (شهریور ۱۴۰۴)
منبع: FAO (2025)

کیفیت محصولات می‌باشد. مرور نظام‌مند مطالعات انجام شده در مورد مزایای ثبت نظام‌های جیاس (شکل ۳)، نشان داده است مهمترین اثر ثبت جیاس، حفظ امنیت غذایی خانوار بوده است که زیربنای حفظ امنیت غذایی جامعه به شمار می‌آید، سایر آثار به ترتیب اهمیت شامل حفظ تنوع زیستی، ارتقای سازگاری و پایداری نظام‌های جیاس، جلب مشارکت جامعه، حفظ فرهنگ بومی و کاهش مهاجرت می‌باشد (سلطانی و کیانی‌راد، ۱۴۰۲).

همانگونه که نمودار (۲) نشان می‌دهد، طیفی از کشورهای بسیار پیشرفته تا کشورهای در حال توسعه نسبت به ثبت نظام‌های میراثی کشاورزی اقدام کرده‌اند. اهدافی که توسط کشورها دنبال می‌شود، متنوع است و شامل ارتقای حس اعتماد به نفس و افتخار در بین جوامع محلی، افزایش مشارکت زنان و جوانان در بخش کشاورزی، طراحی برند، کاهش مهاجرت روستاییان، افزایش انگیزه برای استفاده از روش‌های پایدار و سالم سنتی تولید و افزایش درآمد کشاورزان از طریق ارتقای

شکل (۳) آثار ثبت نظام‌های میراث کشاورزی مهم جهانی در دستیابی به اهداف توسعه روستایی
منبع: سلطانی و کیانی راد (۱۴۰۲)

۳- نظام‌های میراثی کشاورزی مهم جهانی در ایران

«موسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی، اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی» به عنوان نقطه تماس فائو در ایران در زمینه نظام‌های میراثی کشاورزی مهم جهانی، فعالیت‌های خود در زمینه جیاس را با دستور وزیر کشاورزی وقت در سال ۱۳۹۲ آغاز کرد.

با اجرای پروژه‌های پژوهشی متعدد، تنظیم تفاهم‌نامه‌های همکاری با نهادهای دست‌اندرکار و سازمان جهاد کشاورزی استان‌ها، گزارش‌های مختلف در این زمینه تهیه شده است. حاصل کار این اقدام ملی این بوده است که از بین نظام‌های پیشنهادی، اثبات معیارهای پنجگانه و ارائه شواهد و پیشنهاد به فائو، تعداد ۶ نظام میراثی کشاورزی مهم جهانی در ایران ثبت جهانی شده است که شامل ۱- نظام کشاورزی مبتنی بر قنات در کاشان (۲۰۱۴)، ۲- نظام تولید انگور و فراورده‌های آن در دره جوزان ملایر (۲۰۱۸)، ۳- نظام سنتی تولید زعفران مبتنی بر قنات در گناباد (۲۰۱۸)، ۴- باغات سنتی باستانی قزوین (۲۰۲۳)، ۵- نظام سنتی کشت گردوی تویسرکان

(۲۰۲۳) و نظام میراثی باغات انجیر دیم استهبان (۲۰۲۳) می‌باشد.

از آنجاکه ایران یک کشور مهم با سابقه تاریخی، فرهنگی و دانشی قوی در بخش کشاورزی است و اکنون از لحاظ تعداد نظام‌های ثبت شده جیاس، به صورت مشترک با کشور اسپانیا دارای رتبه چهارم جهانی است (شکل ۲)، انتظار می‌رود توسعه بیشتر در زمینه نظام‌های میراثی کشاورزی را در پیش داشته و رتبه خویش را ارتقا دهد.

۴- توصیه‌های سیاستی

نظر به تاریخچه طولانی پر افتخار کشور ایران، نظام‌های میراثی کشاورزی مهم در آن، به‌مثابه گنجینه‌ای از دانش بومی، تنوع زیستی، ارزش‌های فرهنگی و چشم‌اندازهای طبیعی، ظرفیت بی‌نظیری برای توسعه پایدار دارند. در شرایطی که کشاورزی صنعتی با چالش‌های زیست‌محیطی، اجتماعی و اقتصادی مواجه است، بازشناسی و تقویت این نظام‌ها می‌تواند به‌عنوان راهکاری برای ارتقای تاب‌آوری عمل کند. برای بهره‌گیری مؤثر از این ظرفیت، مجموعه‌ای از اقدامات سیاستی ضروری است:

۶- منابع:

سلطانی خانکهدانی، ش. و کیانی راد، ع. (۱۴۰۲). جایگاه نظام‌های میراثی کشاورزی مهم جهانی (GIAHS) در دستیابی به اهداف توسعه روستایی، اقتصاد کشاورزی و روستایی، (۱)، ۷۳-۸۶.

FAO (2005). Globally important Indigenous Agricultural Heritage Systems (GIAHS): Strategic framework. Food and Agriculture Organization, Rome, Italy.

FAO (2008). Conservation and Adaptive Management of Globally Important Agricultural Heritage Systems (GIAHS), Food and Agriculture Organization of the United Nations Rome, Italy.

FAO (2025). Globally Important Agricultural Heritage Systems, <https://www.fao.org/giahs/en>

Koohafkan, P. and Altieri, M. (2011). A methodological framework for the dynamic conservation of agricultural heritage systems, FAO, Rome, Italy.

Yiu, E., Jang, B., Owada, J., M. and Hwang, D. (2022). Globally Important Agricultural Heritage Systems (GIAHS) Monitoring and Evaluation Manual: A Technical Reference, Tokyo: United Nations University Institute for the Advanced Study of Sustainability.

-برنامه‌ریزی دقیق برای حمایت قانونی از کشاورزان و

نهادهای سنتی فعال در نظام‌های میراثی، از طریق تخصیص شفاف و عادلانه مشوق‌های اقتصادی، بیمه‌های تخصصی، و تسهیلات هدفمند؛

-مستندسازی و ثبت ملی نظام‌های واجد شرایط، با همکاری نهادهای داخلی قبل از ثبت بین‌المللی آنها؛

-ترویج آموزش و آگاهی عمومی درباره ارزش‌های این نظام‌ها، از طریق برنامه‌های آموزشی، رسانه‌ای، و روایت‌گری محلی؛

-توجه به ارزش‌های جیاس در سیاست‌های توسعه روستایی به‌ویژه در چارچوب برنامه‌های اقتصاد مقاومتی، گردشگری پایدار، و تاب‌آوری اقلیمی؛

-تقویت همکاری بین‌بخشی میان وزارت جهاد کشاورزی، وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی؛ نهادهای محیط‌زیستی، دانشگاه‌ها، و جوامع محلی.

در نهایت، لازم به توضیح است که نظام‌های میراثی کشاورزی مهم جهانی، متعلق به نسل‌های آینده هستند. توسعه این نظام‌ها نه تنها به حفظ هویت فرهنگی و زیست‌محیطی ایران کمک می‌کند، بلکه می‌تواند الگویی الهام‌بخش برای کشاورزی پایدار در سطح منطقه‌ای و جهانی باشد. اکنون زمان آن رسیده است که این میراث زنده، با نگاهی آینده‌نگرانه، در مرکز توجه سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان در زمینه کشاورزی و توسعه قرار گیرد.

تهران - بلوار کریمخان زند - انتهای خیابان شهید عضدی (آبان) جنوبی - خیابان رودسر - پلاک ۵

تلفن: ۴۲۹۱۶۰۰۰ نمابر: ۸۸۹۶۶۶۰ کدپستی: ۳۷۳۱۳ - ۱۵۹۸۶

E-mail: aperi@agri-peri.ac.ir

ECE: ece.aperi@agri-peri.ac.ir

<https://www.agri-peri.ac.ir>